

A vizsgálatot végző könyvtár telexet nem alkalmaz. Egy 1967 és 1969 közti összehasonlító vizsgálat szerint (*University of Colorado*) telex-átvitel esetén a teljes átfutási idő 9 nap, a kérezenkénti költség 2,32 \$ volt, a posta használata esetén 15 nap, viszont 0,21 \$.

[McQUISTON, M.: *A comparison of four modes of transmitting interlibrary loan requests = RQ Reference and Adult Services Division, 15. köt. 2. sz. 1975. p. 150–152.*]

(Sárdy Péter)

* * *

Módszer a szakbibliográfiák használatának vizsgálatához

A bibliográfiák hasznosságáról legbeszédesebben az *irántuk megnyilvánuló érdeklődés vall*. A kereskedelmi forgalomba kerülő bibliográfiák esetén ennek fokát a megvásárolt példányszámok alapján is fel lehet becsülni. Nincs erre mód az olyan bibliográfiák, főként szakbibliográfiák esetében, amelyek nem kerülnek kereskedelmi forgalomba, hanem csak a könyvtárak és a tájékoztatási intézmények között osztják szét őket. Pedig készítőiknek – általában: az ágazati tájékoztatási intézményeknek – igencsak érdekük, hogy visszajelzéseket kapjanak róluk.

Ezért speciális *bibliográfia-használati vizsgálatok kezdeményezésére van szükség*. Egy-egy bibliográfia népszerűségének megítélésére az alábbi empirikus összefüggést használhatjuk fel:

$$K = \frac{(Q + E) M}{(Q_c + E_c) M_c}$$

ahol:

K = a bibliográfia (vagy: több bibliográfia) használatának együtthatója,

Q = a bibliográfiát rendszeresen használó szakemberek százaléka,

E = a bibliográfiát retrospektív keresésre használó szakemberek százaléka,

M = a bibliográfiából átlagosan nyert értesülések százaléka,

$Q_c, E_c - M_c$ – a fentieknek megfelelő százalékos értékek a legnépszerűbb bibliográfiák esetén.

Minél nagyobb a K értéke, annál hatékonyabb az adott bibliográfia vagy bibliográfiák használata. Ebből kiindulva, meghatározott bibliográfia vagy bibliográfiák népszerűségének mélyebb okait is fel lehet fedni. Ehhez azonban már *kérdőíves felmérésekre van szükség*. Eközben célszerű külön-külön kikérdezni a felhasználókat és a tájékoztatásban dolgozókat. Ily módon azután „kialakul” az a visszajelzés, amely orientálni tudja a további bibliográfiai munkát.

[ZAVERTKIN, V. V.: *Izucsenie izpol' zovaniya bibliograficeszkih ukazatelej, vüpuszkaemüh central'numi otraszlevümi organami informacii = Naucsniie i Tehniceszkie Biblioteki SzSzSzR, 1976. 1. sz. p. 33–39.*]

(Futala Tibor)

FORDÍTÁS

Fordítások és fordítási szolgáltatások

A tudományos életben a *nyelvi korlátok problémája* a latin nyelv hegemoniájának megszűntétől napjainkig *fokozódó probléma*. A 20. század elejéig a tudományos publikációk nyelve főleg német és francia volt. Korunkban az angol nyelv térhódításának lehetünk tanúi.

Vizsgálatok szerint jelenleg a *tudományos publikációk 50%-a angol nyelvű*. A másik 50% több tucatnyi nyelv között oszlik meg, amelyek között ma már az orosz áll az élen, s csak ezt követi a német, a francia, olasz, spanyol, egyéb európai, valamint a japán és kínai nyelv. Utóbbi két nyelv aránya a szakirodalomban erős növekedést mutat. A távolabbi jövőben számítani kell a fejlődő országok nemzeti nyelveinek helyfoglalásával a tudományos és szakirodalomban. Mindez a fejlődés az angol nyelv szerepét fokozatosan csökkenteni fogja és így tovább nehezíti a felhasználók helyzetét, mert angol

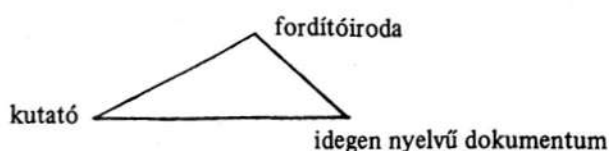
nyelvtudással a szakirodalomnak már csak egy kisebb hányadát lesz módjukban közvetlenül hasznosítani.

Ekként a nyelvi közvetítésnek a szerepe az eddigieknél is jelentősebb lesz. Az idegen nyelvű szakirodalmi dokumentum és a felhasználó közé intézményes nyelvi közvetítők fognak az eddiginél elterjedtebben beiktatódni: *dokumentációs intézmények és fordítóirodák*.

RANGANATHAN szerint, korunkban a kutató és az idegen nyelvű dokumentum közötti kapcsolat, amely valamikor *lineárisan* volt kifejezhető

kutató — idegen nyelvű dokumentum,

a fordítóirodák közbeiktatása által *háromszöggel* kifejezhető kapcsolattá alakul:

A fordítások készítésének típusai:

egyedi igénylésre készített tájékoztató segédeszközökben nem regisztrált fordítások;

felmért igényekre előzetesen készített (anticipált) és a segédeszközökben regisztrált fordítások. Ilyenek különösen teljes folyóiratok, cover-to-cover fordítások.

A kutatók és az irodalom egyéb felhasználói nyelvi korlátok esetében az alábbi kérdésekre keresnek választ:

az igényelt dokumentumnak van-e (anticipált) fordítása?

egyedi igénylésre valamely fordítóiroda készített-e a dokumentumról fordítást?

honnan lehet tájékozódni arról, hogy valamely dokumentum le van-e fordítva?

hogyan lehet beszerezni a fordítást?

fizetni kell-e a fordításért és hogyan?

mely folyóiratoknak van teljes fordítása?

ha a kívánt dokumentumnak nincs fordítása, hogyan és kivel lehet lefordíttatni?

A továbbiakban ezekre a kérdésekre válaszol a cikk, az angol nyelvű kutató szempontjából. A tájékozottság az elkészült fordításokról kívánatos, mert a fordítás költséges, és a már lefordított dokumentumok széles körű felhasználása általános érdek.

Fordításokról tájékoztató segédeszközök és fordítóirodák

1. Az UNESCO és az Index Translationum

Az *Index Translationum* az UNESCO évente megjelenő kiadványa, a világon megjelent könyvfordításokról tájékoztató. Az 1932 óta megjelenő *Répertoire International des Traductions* folytatása. Szerkezete: az országok francia nyelvű névalakja, azon belül ETO-szakrend. Az adatokat az érdekelt és résztvevő országok jelentik. A kiadványt tételszámra utaló szerzői mutató egészíti ki.

2. Az ETC¹ és a World Index

Az ETC-t (*European Translations Centre = Európai Fordító Központ*) amerikai kezdeményezésre és támogatással 1960-ban hozták létre a delfti (Hollandia) Műszaki Egyetemen. Nevében európai, de tagjai és együttműködő partnerei között szerepel Kanada, Ausztrália, India, Izrael stb. Az ETC a tudományos és műszaki fordítások területén „clearing-house”-ként működik, maga nem készít fordításokat, csak nyilvántartást vezet és a rendel-

kezésre bocsátást közvetíti. Kiadványa a *World Index of Scientific Translations*, amely 1972 óta egyesült a *List of Translations*-nal és havonta jelenik meg. A kiadvány „jegyzék” része az ETC-vel együttműködő országok bejelentései alapján a jelentett fordítások teljes címlírásáról tájékoztató. Az index bővebb a „jegyzék” résznél, és az elkészült összes fordítást indexeli.

Az ETC folyóirat figyelemmel kísér minden, a természet-, műszaki és társadalomtudományok körébe eső fordítást; folyóiratcikk-fordításokat, teljes folyóirat-fordításokat, referáló kiadványok fordításait stb.

A „jegyzék” rész a COSATI-szakrendszert követi, és tételenként feltünteti az intézményt, ahol a fordítás beszerezhető, valamint a hivatkozási számot.

Az index a folyóiratok betűrendjében közli a lefordított cikk adatait: évszámot, kötetszámot, füzetszámot és lapszámot. Csillaggal jelzi a teljes fordításban megjelenő folyóiratokat.

3. NTC és a TR-I az USA-ban

A második világháború után létrehozták az OTS-t (*Office of Technical Services = Műszaki Szolgáltatások Hivatala*), amelynek egyik feladata a német és japán fordítások koordinálása volt. 1953-tól a *Library of Congress* mellett működő *Scientific Translation Centre* gyűjti az orosz dokumentumok fordítását. Egyidejűleg a SLATC (*Special Libraries Association Translation Centre = Szakkönyvtárak Szövetségének Fordító Központja*) a John Crerar Könyvtár mellett Chicágóban gyűjtötte az egyéb nyelvekről készült fordításokat. 1953-tól NTC-re (*National Translation Centre = Országos Fordító Központ*) változtatta nevét. Feladata a nem állami intézményekben – az USA-ban és másutt – készült fordítások gyűjtése. Az állami intézmények fordításait az NTIS (*National Technical Information Service = Országos Műszaki Tájékoztató Szolgálat*) gyűjti. Az NTIS kéthetente kiadja a GRA-t (*Government Reports Announcement = Állami Reportok Tájékoztatója*), amelyben a reportokon kívül a fordításokról is tájékoztató. A GRA-t a GRI (*Government Reports Index = Állami Reportok Indexe*) egészíti ki.

Az NTC kiadványainak célja a többszöri fordítás elkerülése, amelynek érdekében saját fordítás-állományáról, gyarapodásáról és egyéb forrásokból beszerezhető fordításokról tájékoztató.

Az NTC kiadványai:

Author list of translations (Fordítások szerzői jegyzéke), 1953.

Bibliography of translations of Russian scientific and technical literature (Orosz nyelvről készült tudományos és műszaki fordítások bibliográfiája), 1953–1956.

Translation Monthly (Havonta megjelenő tájékoztató a fordításokról), 1955–1958.

¹ Az intézmény neve időközben *International Translation Centre-re* (ITC) változott. Szerk. megj.

Technical Translations (Műszaki fordítások), 1959–1967.

Translations Register – Index (TR–I) (Fordítások Regiszter–Indexe), 1967–

Consolidated Index of Translations into English (Angol fordítások állandó indexe) /CITE/, 1969. (142 ezer fordítást tartalmaz)

A kéthetente megjelenő TR–I a COSATI szakrendszereben közli az új fordításokat, és az egyéb forrásokból, mint a GRA és a GRI származó fordításokról is tájékoztat. Az indexet félévenként kumulálják.

4. A BLL és az Aslib Angliában

Angliában fordításokkal a BLL (*British Lending Library = Angol Kölcsönző Könyvtár*) előbb NLL (*National Lending Library = Országos Kölcsönző Könyvtár*) és az Aslib (*Association of Special Libraries and Information Bureau = Szakkönyvtárak és Tájékoztató Irodák Szövetsége*) foglalkozik. A BLL-nek hatalmas fordításgyűjteménye van, specialista a „nehéz” nyelvekről, mint orosz, egyéb szláv nyelvek, kelet-európai nyelvekről készült fordítások gyűjtésében. A fordításokat cserekapcsolatok segítségével szerzi be. A BLL *Announcement Bulletin* az angliai intézményekben készült fordításokról tájékoztat, a *BLL Review* a teljes angol fordításban megjelenő folyóiratcímeket, a könyvfordításokat stb. közli negyedévenként.

Az Aslib 1951-ben létrehozta a *Commonwealth Index of Unpublished Translations*-t, a nemzetközösség országaiban készített és készülő fordítások koordinálására. Az együttműködő országok megbízott intézményei – a *CSIRO (Commonwealth Scientific and Industrial Research Organization = Nemzetközösségi Tudományos és Ipari Kutatási Szervezet)*, Ausztrália; a *NRC (National Research Council = Országos Kutatási Tanács)*, Kanada; az *INSDOC (Indian National Scientific Documentation Centre = Indiai Országos Tudományos Dokumentációs Központ)*, India – cédulán kapják és cédulán küldik a fordításokról készült leírásokat. Az Aslib nyilvántartást vezet a fordítókról is.

5. Transatom és tájékoztatója

A nyugati országok közös érdekeltsége a nukleáris tudományok területén létrehozta a *Transatom*-ot és a *Transatom Bulletin*-t. Az *EURATOM (European Atomic Energy Community = Európai Atomenergia Közösség)*, az *USAEC (United States Atomic Energy Commission = Egyesült Államok Atomenergia Bizottsága)* és az *UKAEA (United Kingdom Atomic Energy Authority = Nagy-Britannia Atomenergia Hatósága)* megegyeztek, hogy az EURATOM központjában Brüsszelben a nukleáris dokumentumok fordításának, gyűjtésének és terjesztésének érdekében létrehoznak egy központot. A *Transatom* jelenleg Luxemburgban működik, havi kiadványa a *Transatom Bulletin* 1961 óta jelenik meg. A tájékoztató az elkészült, a folyamatban lévő és a fordított folyóiratok címeit közli. A fordítás lelhelyét alfa-numerikus jellel jelölik. A tájékoztatót index egészíti ki, amelyet negyedévenként, évenként és ötvenként kumulálnak.

Összefoglaló megállapítások

Örökre le kell mondani az egységes nyelv használatának illúziójáról.

A megoldást a fordításban kell keresni.

Az országok és tudományterületek között már eddig is kialakult együttműködést kell kihasználni, szélesíteni.

A cikket két függelék egészíti ki:

a fordításokról tájékoztató 31 kiadvány táblázatos felsorolása betűrendben, valamint

49 – főleg orosz és japán – folyóiratcím, amelyeket 1970 és 1973 között teljesen vagy részben angolra fordítottak.

/CHAKRABORTY, A. R. – SHRIRAM, J. – JOSHI, M. G.: *Translations and translation services. = Annals of Library Science and Documentation*, 22. köt. 2. sz. 1975. p. 60–72./

(Kondor Imréné)

TAJÉKOZTATÁSGÉPESÍTÉS REPROGRÁFIA

A Deutsche Bibliothek „bibliográfiai erőműve” megkezdte működését

Ünnepi ülés keretében nyitották meg 1976 február 2-án a frankfurti *Deutsche Bibliothek* központi nemzeti adatbankját, amely a „Biblio–Data” elnevezésű terv keretében készült és elsőként Európában, közvetlen számítógépes párbeszédet tesz lehetővé a nemzeti biblio-

gráfiai adatokat tartalmazó adatközponttal. Az ünnepélyes megnyitáson a szövetségi köztársaság belügyminisztere is részt vett.

Egyidejűleg iktatták hivatalába Dr. Günther PFLUG professzort, a Deutsche Bibliothek új főigazgatóját, aki a nyugdíjba vonult Kurt KÖSTER-t követi ebben a tiszt-ségben.